

A N U A R

DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Tomul XXXIII, 1992 — 1993, A

EXTRAS

EDITURA ACADEMIEI ROMANE

SOCIO- ȘI ETNOLINGVISTICA

Bazele și sarcinile lor *

EUGEN COȘERIU

Cada hum fala como quem é.
(Fernão de Oliveira, 1536)1. *Necesitatea de a defini socio- și etnolingvistica în funcție de propriul lor obiect*

1.1.1. Într-un anumit sens, sarcinile sociolingvisticii au fost schițate încă din 1536 de genialul gramatician portughez Fernão de Oliveira, condus fiind înspre aceasta de bunul simț și de capacitățile sale extraordinare de observator al faptelor lingvistice (cf. 4.2.4.). Lăsînd la o parte acest aspect, în lingvistica actuală, teoria sociolingvisticii – care, este limpede, nu știe nimic despre Fernão de Oliveira – vădește mai curînd nedumerire în ceea ce privește obiectul de studiu și semnificația acestei discipline. Pentru a ne convinge de cele spuse, ar fi destul să parcurgem cîteva introduceri în sociolingvistică, mai ales dintre acelea care se recomandă drept teoretice și metodologice. Impresia pe care o lasă ele este că

* Comunicare prezentată într-o ședință plenară la Primul Congres Brazilian de Socio- și Etnolingvistică (João Pessoa, 31 iulie – 5 august 1978). Varianta spaniolă a fost publicată în „Anuario de Letras”, XIX, Facultad de Filosofía y Letras, Centro de Lingüística Hispánica, Mexico, 1981, p. 5–30, cu aprobarea expresă a Comitetului de organizare a Congresului, amabilitate pentru care autorul și conducerea „Anuarului” îi sînt deosebit de recunoscători. Textul original portughez, cu titlul *Fundamentos e tarefas da sócio- e da etnolingüística*, a apărut în volumul *Sociedade, Cultura e Língua. Ensaios de socio- e etnolingüística*, João Pessoa, 1990, p. 28–49.

[Traducerea de față a fost făcută după varianta spaniolă, mai sus citată, de dl Andrei Crijanovschi, lector la Catedra de limbi străine de la Academia de Studii Economice de la Chișinău, licențiat în limba spaniolă, și a fost revăzută și definitivată, din partea redacției, de Doina Hreapcă. Textul pe care îl publicăm reprezintă cel de al treilea capitol din volumul tematic Eugen Coșeriu, *Lingvistica din perspectivă spațială și antropologică*, realizat de Silviu Berejan și Stelian Dumistrăcel, sub tipar la Editura „Știința”, de la Chișinău. Antologia mai cuprinde studiile coșeriene *Geografia lingvistică* (1956) și *Obiectul și sarcinile dialectologiei* (1958/1982), fiecare dintre ele urmat de repere/orientări bibliografice de actualitate, ca și o *Bibliografie coșeriană din perspectivă românească*.]

sociolingvistica, în pofida considerabilei sale dezvoltări din ultimul timp, ar fi mai curînd o știință în căutarea obiectului său de studiu, sau, cel puțin, în căutarea bazelor sale teoretice. Lucrul acesta, după cum se va vedea în continuare, nu are cum să nu fie adevărat într-un anumit sens, deși, este evident, nu în sensul la care se referă atare introduceri.

Astfel, putem afla că sociolingvistica ar trebui să fie o formă a așa-numitei „pragmatici“ (sau să coincidă cu aceasta în totalitate). Rolul care ar urma să i se atribuie ar fi acela de a studia „interacțiunea verbală“ în toate aspectele ei; însă, pentru aceasta, ar fi necesară, în primul rînd, o teorie generală a interacțiunii. Or – se spune –, în momentul actual nu există o atare teorie, ci numai încercări, intenții și, cel mult, fragmente ale unei teorii incipiente; de aceea, sociolingvistica ar duce lipsă în prezent de cadrul său teoretic firesc. Consecințele, pentru disciplină, ar putea fi astfel paralizante. Din fericire, lucrurile nu stau așa, dat fiind faptul că sociolingviștii aplică principiul sănătos al înotătorilor, care nu au pretenția să învețe arta înotului înainte de a intra în apă, ci se aruncă dintr-o dată în apă și învață a înota înotînd.

1.1.2. Tot atît de puțin adevărată este și afirmația că scopul teoriei ar fi acela de a construi, 'in abstracto', modele pentru o activitate oarecare de investigare, mai cu seamă dacă aceasta deja există. După părerea mea, orice fel de activitate de investigare conține deja o teorie implicită (sau mai multe teorii), iar rolul teoriei propriu-zise este acela de a o delimita și a o explicita (ori de a le delimita și a le explicita, dacă este vorba de mai multe teorii). Deci, în concepția noastră, sociolingviștii empirici știu deja într-un fel sau altul ceea ce este și trebuie să fie sociolingvistica și că activitatea lor răspunde deja, cel puțin intuitiv, exigențelor justificate în plan teoretic.

1.1.3. Să vedem, deci, ce ne spune în această privință sociolingvistica așa cum se face ea în momentul actual. Firește, prima impresie nu este prea încurajatoare, deoarece studiile sociolingvistice prezintă, înainte de toate, o mare eterogenitate. Însă eterogenitatea constituie un semnal că sînt considerate obiecte și puncte de vedere diferite; iar scopul teoriei este tocmai acela de a le delimita și a le clarifica după principiile lor de bază, distingînd ceea ce este exigență autentică și rațională, de ceea ce poate fi falsă exigență, miraj ori deviere.

1.2. Sociolingvistica actuală a fost determinată în dezvoltarea ei de diverse circumstanțe și, de aceea, s-a dezvoltat în mai multe direcții deosebite. Pe de o parte, unul dintre stimulenții dezvoltării sociolingvisticii a fost un impuls așa-zis negativ: verificarea unui șir de aspecte și relații importante pentru înțelegerea funcționării concrete a limbajului în comunitățile lingvistice, dar pe care lingvistica, în epoca ei structuralistă, le lăsa, în mod necesar (și justificat), la o parte: le pune, dacă putem spune așa, în paranteze, pentru a se concentra asupra propriului său obiect de studiu. Ca urmare, obiectul propriu al lingvisticii

structurale l-au constituit tocmai structurile lingvistice funcționale considerate în sine lor însăși. Însă aceasta implică, pe de o parte, distincția între lingvistica numită „externă“ și cea numită „internă“ și concentrarea asupra acesteia din urmă, toate relațiile și determinările nonstructurale ale limbajului fiind, în mod legitim, „externe“. Pe de altă parte, structurile funcționale pot fi studiate, la rigoare, numai în „limba funcțională“, adică în cadrul unui sistem lingvistic omogen (vezi mai jos). Aceasta implică faptul că varietatea de limbi în cadrul comunităților lingvistice rămîne în fiecare caz în parte în afara obiectului strict al lingvisticii structurale: dacă există varietate, este vorba de alte limbi funcționale, care vor trebui studiate fiecare în sine și pentru sine; descrierea funcțională va trebui să se facă, în principiu, de atîtea ori, cîte limbi funcționale vor putea fi distinse în interiorul unei limbi istorice. Aceeași exigență de omogenitate a obiectului care urmează a fi descris apare, deși pe alte baze, și în gramatica transformațională care, în acest plan, menține principiile explicite ori implicite ale structuralismului. Este evident, însă, că aceasta implică dificultăți notabile în ceea ce privește delimitarea concretă a obiectului, deoarece varietatea limbii ajunge pînă la discursurile sau „textele“ individuale (care adesea conțin fapte din mai multe sisteme diferite) și chiar pînă la individul vorbitor, care, cel puțin într-o măsură oarecare, cunoaște și folosește mai mult de o limbă funcțională. Însă tocmai aceste dificultăți sînt acelea care au stimulat studiul varietății lingvistice.

Pe de altă parte – și tot în relație cu alte discipline sociale și cu problemele practice ale politicii lingvistice și culturale –, a apărut problema relațiilor între diferitele limbi din cadrul statelor plurilingve ori de imigrare, ca și probleme, de asemenea de ordin practic, ale noilor limbi naționale sau de cultură în statele noi.

În sfîrșit, au fost și rațiuni, ca să le spunem așa, „pedagogice“, în legătură cu studierea limbilor comune sau „exemplare“ și cu studierea altor discipline prin intermediul acestor limbi ca instrumente de exprimare și de comunicare.

Iată de ce s-au dezvoltat trei tipuri principale de studii sociolingvistice: a) studiul varietății limbilor, în măsura în care această varietate nu era luată în considerație deja în cadrul dialectologiei (dar, în parte, și cu referire la ceea ce era deja considerat ca ținînd de dialectologie); b) studiul „statutului“ a diferite tradiții lingvistice în una și aceeași comunitate; c) studiul gradului de cunoaștere și al utilizării limbii comune de către o parte din diferitele straturi socioculturale ale unei comunități. Este vorba, evident, de studii care cu greu pot fi reduse la un numitor comun. Din acest punct de vedere se pare, așadar, că obiectul studiilor sociolingvistice ar urma să se repartizeze între diferite discipline.

1.3.1. Lucrurile nu se schimbă cu mult dacă, în loc să recurgem la studiile sociolingvistice ca atare, recurgem la definițiile care, pornind de la aceste studii

înseși, au fost formulate în lingvistica actuală, în particular în sociolingvistica propriu-zisă (cu alte cuvinte, în teoria sa fundamentată empiric). Astfel, o definiție ca: „Sociolingvistica este studiul limbajului în relație cu contextul social (sau cu structura socială a comunităților vorbitoare)” este excesiv de imprecisă și prea largă. Excesiv de imprecisă, pentru că dacă nu se precizează despre ce plan al limbajului și despre ce tip de relație cu contextul social este vorba și cum trebuie formulate problemele respective, atunci o asemenea definiție permite dezvoltarea de sociolingvistici foarte diferite, ca aceea a lui Bernstein sau aceea a lui Labov. Prea largă, pentru că tinde să cuprindă toată lingvistica: într-adevăr, dat fiind faptul că *î n t r e g u l* limbaj se realizează într-un anumit context social și în strînsă legătură cu o anumită structură socială a comunităților vorbitoare, sociolingvistica, după această definiție, ar echivala cu: „lingvistică + considerarea contextelor sociale”. Și, dacă poate exista un interes de a amplifica lingvistica ținînd seama de contextele sociale, nu există însă nici un interes să fie estompat din acest motiv specificul studiilor sociolingvistice propriu-zise.

1.3.2. La fel se întîmplă și cu alte cvasi-definiții sau formulări programatice de tipul: „Cine vorbește, cu cine, ce tip de limbaj (sau limbă), [despre ce] și în ce circumstanțe?”. Pe de o parte, astfel de opțiuni își schimbă în totalitate sensul în funcție de ceea ce se accentuează: „ce tip de limbaj (sau limbă)” sau „cine, cu cine și în ce circumstanțe”; adică, în funcție de faptul dacă ceea ce se studiază este limbajul însuși, în configurația sa internă, sau numai corelația socială a unui sau altui tip de limbaj considerat ca deja cunoscut și doar numai identificat ca termen al acestei corelații. Pe de altă parte, aceste cvasi-definiții – mai cu seamă dacă se adaugă și „despre ce” – tind să contopească sociolingvistica și etnolingvistica într-o 'etnografie generală și integrală a comunicării', una care, la rigoare, este empiric imposibilă și, dacă empiric ar fi realizabilă, în orice caz n-ar prezenta interes lingvistic: este imposibilă în mod empiric, pentru că ea ar implica studiarea integrală a vorbirii tuturor indivizilor și în toate circumstanțele; iar, dacă empiric ar fi realizabilă, ar implica o acumulare infinită de materiale repetabile și atipice, pe cînd ceea ce prezintă interes lingvistic este nu vorbirea în totalitate, ci numai trăsăturile ei tipice, structurile ei, tradițiile ei; nu ceea ce a spus *X* prezintă interes, de exemplu, într-o circumstanță sau alta, ci ceea ce *se obișnuiește* să se spună într-un anumit tip de circumstanțe (și cum se obișnuiește să se spună ceea ce se spune).

1.4. De aceea, este necesar să se precizeze și să se delimiteze obiectul propriu al sociolingvisticii ca ramură de studiu aparținînd științei limbajului, dat fiind că sarcinile unei discipline depind de obiectul ei de studiu (iar metodele, de sarcinile sale). Evident că aceasta nu implică eliminarea, pur și simplu, din lingvistică sau ignorarea altor obiecte de studiu posibile, ci doar precizarea locului în (sau cu referire la) lingvistică.

1.5. Situația etnolingvisticii este diferită mult de cea a sociolingvisticii (cf. 2.2.). Se poate afirma fără rezerve însă că, și în acest caz, definițiile care se întîlnesc în lingvistica actuală (de exemplu: „Etnolingvistica este studiul limbajului în raport cu civilizația și cultura comunităților vorbitoare”) sînt extrem de imprecise și foarte largi, astfel că și aici se impun unele clarificări.

2. Varietatea și variația limbajului în relație cu structura socială și, respectiv, cu civilizația și cultura materială a comunităților lingvistice

2.1. Din punct de vedere lingvistic este oportun, mai întîi, să limităm sociolingvistica (ca disciplină lingvistică, nu sociologică) la studiul *varietății și variației limbajului* în relație cu structura socială a comunității de vorbitori, iar etnolingvistica (ca disciplină lingvistică, nu etnologică sau etnografică), la studiul *varietății și variației limbajului* în strînsă legătură cu civilizația și cultura unei comunități.

2.2. Dacă pentru sociolingvistică aceasta implică, mai cu seamă, repartizarea studiilor „sociolingvistice” între mai multe discipline, pentru etnolingvistică aceasta implică, înainte de toate, o lărgire considerabilă a obiectului de studiu față de cel care i se atribuie în prezent. Realmente, etnolingvistica s-a dezvoltat pînă acum într-un mod fragmentar și, am putea spune, „cazual”, adică potrivit cu interesul ocazional al lingviștilor care s-au ocupat de probleme etnolingvistice și în funcție de ceea ce, în anumite circumstanțe, le-a atras mai mult atenția acestor lingviști. Astfel, în cadrul programului „Wörter und Sachen” și al geografiei lingvistice, s-a acordat atenție în principal relației dintre limbaj (în special: lexic) și cultura populară „materială”, iar în cadrul istoriei lingvistice s-a studiat mai cu seamă formarea și dezvoltarea terminologiilor tehnice și științifice. Pe de altă parte, în lingvistica descriptivă au fost urmărite în primul rînd anumite determinări etnografice ale limbajului în interiorul culturilor exotice. Într-un anumit sens, se poate spune că s-a acordat atenție mai întîi oricărui fapt care se deosebea de ceea ce era „comun și obișnuit” pentru investigatori față de ambianța lor culturală. Fără îndoială că, pornind dinspre etnolingvistica limbilor exotice, au luat naștere stimulente importante pentru toată lingvistica; de exemplu, în ceea ce privește studiul „taxonomiilor” populare (și, în parte, lexicologia structurală), ca și referitor la fenomenul de „tabu lingvistic” (recunoscut mai apoi ca tip particular al unui fenomen cu mult mai amplu – „interdicția lexicală”). Însă aceasta este insuficient, deoarece condiționarea limbajului prin „lucruri” și prin „cunoașterile despre lucruri” depășește cu mult ceea ce a fost considerat pînă acum ca atare. Este oportun, deci, să se amplifice și să se completeze etnolingvistica actuală, în așa fel încît ea să corespundă unei „lingvistice e s c h e o l o g i c e” (de la cuvîntul grecesc σκεδος „lucru”), care să studieze în totalitatea sa contribuția „cunoașterii lucrurilor” cu privire la

configurația și funcționarea limbajului. În acest sens vom folosi în cele ce urmează termenul de „etnolingvistică“.

2.3.1. Restrângerea propusă mai sus are, înainte de toate, semnificația unei distincții, în cazul sociolingvisticii, între o sociolingvistică propriu-zisă și o altă disciplină, care poate fi numită (după cum, de altfel, este numită deseori) „sociologia limbajului“; iar în cazul etnolingvisticii, între etnolingvistica propriu-zisă și „etnografia limbajului“. Desigur, termenii de „sociolingvistică“ și de „etnolingvistică“ ar putea să se mențină ca denumiri generice pentru disciplinele conjuncte corespondente, iar în interiorul acestora ar putea să se delimiteze lingvistica sociologică și sociologia limbajului, lingvistica etnografică și etnografia lingvistică.

2.3.2. Pentru sociolingvistică putem porni de la programul de sarcini menționate mai sus, altfel spus, de la corelația *limbaj – context social* (relații sociale). Dacă obiectul de studiu este limbajul, dacă ceea ce se studiază este limbajul însuși (diferențierile lingvistice în raport cu stratificarea socială), în acest caz se face sociolingvistică propriu-zisă sau „lingvistică sociologică“, pentru care sociologia este numai o disciplină auxiliară, în sensul în care categoriile acesteia se utilizează doar ca marcă de referință. Dacă, în schimb, obiectul de studiu este contextul social (relațiile sociale ca atare), dacă se verifică cine vorbește un tip de limbaj X (care nu se studiază ca atare) și, prin urmare, este examinat „statutul“ acestui tip X în cadrul comunității (adică însuși acest tip de limbaj ca atribut al unei sau altei categorii sociale), se face sociologie a limbajului, domeniu pentru care lingvistica este numai o disciplină auxiliară, ca identificând tipurile de limbaj care trebuie luate în considerație. De asemenea, este limpede că interesul pe care îl prezintă un astfel de studiu este în esență sociologic; deoarece categoriile care se investighează sînt, în acest caz, strict sociologice, iar tipul de limbaj care le este propriu constituie doar unul dintre atributele lor. Astfel, pentru lingvistică, în sens propriu, este vorba mai curînd de o „informație“ externă, deși aceasta poate fi foarte importantă pentru înțelegerea a ceea ce se întîmplă cu aceste tipuri de limbaj (care pot aparține chiar unor „limbi“ diferite) în comunitatea considerată, ca și a direcției și a ponderii influențelor reciproce dintre aceste tipuri. Trebuie menționat, în același timp, că tipuri idiomatice intrinsec foarte asemănătoare pot avea un „statut“ social (ori sociocultural) foarte diferit (ca, de exemplu, în cazul limbilor *hindi* sau *urdu* în India); și, ca revers, tipuri diferite pot avea un „statut“ social analog sau identic. Astfel, în anumite orașe din Italia, clasa care se află la nivelul social și cultural mai înalt vorbește limba comună, în timp ce clasele de jos folosesc dialectul local corespunzător; dar, în unele orașe din nordul Italiei dialectul se menține la nivelul păturilor de jos ca și al aristocrației, reprezentînd astfel marca tradiției locale și a „autohtoniei“, față de clasa de mijloc, care, în parte, prove-

nind din diverse regiuni ale Italiei, este mult mai puțin „tradiționalistă“ (sau nu este în nici un fel, deoarece pur și simplu nu cunoaște dialectul).

2.3.3. În același fel trebuie să se procedeze și în ceea ce privește etnolingvistica, pornind de la corelația *limbaj – cultură*: dacă obiectul de studiu este limbajul, dacă este vorba de fapte lingvistice ca fiind condiționate de „cunoașterile“ despre lucruri, atunci se face etnolingvistică propriu-zisă sau lingvistică etnografică; dacă, în schimb, obiectul de studiu este cultura, dacă este vorba de „cunoașterile“ despre „lucruri“ ca fiind exprimate de limbaj (și de limbajul însuși ca o formă a culturii între altele și împreună cu altele), în acest caz se face etnografie lingvistică (iar, într-un sens mai restrîns, dacă limbajul este tratat exclusiv ca manifestare culturală, se face etnografie a limbajului).

2.4. La aceste distincții fundamentale trebuie adăugate pentru fiecare disciplină (sau unde este cazul) distincția între *știință* ca atare și *știința aplicată*, ca și distincția între punctul de vedere sincron, cel diacronic și cel istoric. Dar despre aceasta vom vorbi mai jos.

3. Exigențe în perspectiva studierii „vorbirii“ în general, a studierii „limbii“ și a „discursului“ (sau „textului“)

3.1. Pentru o definire de perspectivă și mult mai concretă a sarcinilor disciplinelor delimitate imediat anterior, este necesar să se distingă cele trei planuri ale structurii generale a limbajului: planul universal al *vorbirii în general* (independent de determinările istorice), planul istoric al *limbilor* și planul individual al *discursului* (sau al „textului“), planuri ce se evidențiază prin faptul că limbajul este o activitate umană universală care se realizează de către fiecare vorbitor în mod individual și întotdeauna potrivit cu anumite tradiții istorice (nu există vorbire în afara unei limbi). Acestor trei planuri le corespund a) cunoașteri lingvistice autonome, cu norme proprii și diferențiate: *cunoaștere* (competență) *elocutională*, adică a ști să vorbești în general, independent de o limbă sau alta; *cunoaștere idiomatică*, sau a ști să vorbești o (anumită) limbă; *cunoaștere expresivă*, adică a ști să vorbești în circumstanțe determinate, a ști să structurezi „discursuri“ în conformitate cu circumstanțele, și, respectiv, b) conținuturi lingvistice de asemenea diferite: *desemnare* (referirea la „realitate“, la „lucruri“ și „stări ale lucrurilor“), *semnificație* (conținut dat în exclusivitate de limbă, de opozițiile idiomatice funcționale) și *sens* (conținutul propriu-zis al discursurilor, ca fiind dat de expresia lingvistică și de determinările extralingvistice: de exemplu, faptul că o propoziție poate fi întrebare, răspuns, ordin, rugăminte, constatare, salut etc.). În același timp, și valoarea vorbirii în cadrul acestor trei planuri se prezintă în fiecare caz ca autonomă; astfel, concordanța în planul cunoașterii elocutionale (exigență de claritate, coerență, non-contradicție, non-tautologie etc.) se poate numi *congruență*; concordanța în ceea ce privește cunoașterea idiomatică constituie *corectitudinea*

(idiomatică), iar concordanța privitoare la cunoașterea expresivă reprezintă așa-numita *adecvare*.

Avem, deci:

PLANURI ALE LIMBAJULUI	CUNOAȘTERI	CONȚINUTURI	CRITERII DE CONCORDANȚĂ
VORBIRE ÎN GENERAL	cunoaștere elocuțională	desemnare	congruență
LIMBI	cunoaștere idiomatică	semnificație	corectitudine
DISCURS	cunoaștere expresivă	sens	adecvare

Faptul că celor trei planuri ale limbajului le corespund cunoașteri și conținuturi lingvistice autonome justifică delimitarea a trei lingvistici diferite: *lingvistica vorbirii în general* (care încă nu este constituită ca atare), binecunoscuta *lingvistică a limbilor* și *lingvistica discursului* sau a *textului* (deja reprezentată, în parte, de vechea retorică și de așa-numita stilistică „a vorbirii”), care se dezvoltă cu rapiditate în zilele noastre.

3.2. În egală măsură, pentru sociolingvistică și pentru etnolingvistică este necesar să fie distinse aceste trei planuri. Vom avea, deci, în principiu, o *sociolingvistică a vorbirii în general*, o *sociolingvistică a limbilor* și o *sociolingvistică a discursului*, cu sensuri și sarcini diferite; la fel, se va distinge o *etnolingvistică a vorbirii în general*, o *etnolingvistică a limbilor* și o *etnolingvistică a discursurilor*. Același lucru trebuie așteptat de la sociologia limbajului și de la etnografia lingvistică. Sociolingvistica „pedagogică” a lui Bernstein – în afară de alte confuzii și de grave deficiențe teoretice și metodologice – confundă planul vorbirii în general cu planul limbilor (și, pînă la un anumit punct, și cu planul discursului); de aici și faptul că pînă în prezent nu s-au obținut rezultate pozitive apreciable.

4. Baze raționale în cadrul social al relațiilor multiple dintre limbaj și cultură

4.1. Planul vorbirii în general este, de asemenea, și planul în care se găsesc și se stabilesc bazele raționale ale sociolingvisticii și ale etnolingvisticii (în sensul generic, anterior distincției făcute în 2.3.). Aceste baze sînt determinate chiar de limbajul însuși și sînt reprezentate de „caracterul social” al limbajului și, respectiv, de profundele și multiplele legături dintre limbaj și cultură.

4.2.1. Relativ la primul aspect, se spune că limbajul este un „fapt social” (sau o „instituție socială”): că apare și este determinat de necesitatea comunicării

și că limba, în particular, este impusă individului vorbitor, iar că acesta, cu de la sine, nu ar putea-o nici crea, nici modifica. Toate acestea trebuie sau respinse, sau nu pot fi acceptate fără a se face unele distincții. Într-adevăr, înainte de a fi un fapt social între altele, limbajul este baza a tot ceea ce este social și manifestarea de primară importanță a „sociabilității” umane, a faptului „de a fi cu alții”, ceea ce constituie o dimensiune fundamentală a ființei omului. Iar ceea ce ține de caracterul „instituțional”, de obiectivarea istorică a sociabilității omului, nu este limbajul ca atare, ci *l i m b a*. Însă aceasta nu este impusă vorbitorului, ci, dimpotrivă, vorbitorul este acela care și-o asumă ca proprie sieși, o dată cu asumarea propriei sale istoricități, a ființei sale istorice; ea nu este „obligatorie” ca o impunere din exterior, ci ca un „compromis”, ca ‘obligație liber asumată și consimțită’ (acesta este, de altminteri, sensul adevărat și originar al lat. *obligatio*). Pe de altă parte, vorbitorul creează limba în mod continuu ca tradiție, chiar prin faptul însuși de a o adopta și de a o continua (ceea ce constituie, de altfel, modul în care se creează faptele sociale); și o modifică întotdeauna într-o oarecare măsură, datorită simplului motiv că o realizează în vorbire în circumstanțe particulare. În ceea ce privește „comunicarea”, aici trebuie să se distingă comunicarea *a ceva*, care aparține părții practice a limbajului (și care în anumite cazuri poate lipsi, fără ca prin aceasta limbajul să înceteze a fi limbaj), de comunicarea *cu cineva*, considerată implicit ca o condiție originară pentru orice act lingvistic și care nu poate să lipsească, deoarece este componentă a limbajului. Limbajul este întotdeauna orientat către cineva – către altul sau alții –, inclusiv drept creație lingvistică primară. Semnificațiile și semnele lingvistice nu se creează numai „pentru ca să fie” (ca arta), ci se creează pentru ca să fie de asemenea și *p e n t r u a l ț i i*; mai mult: ca fiind *deja* și ale altora (de altfel ele se creează întotdeauna într-o limbă determinată).

4.2.2. Altfel spus, limbajul are ca dimensiune originară, în afară de dimensiunea „obiectivă” (subiect – obiect, înțelegerea și exprimarea „felului de a fi” al lucrurilor), și dimensiunea intersubiectivă, dată de „alteritatea” subiectului, de acel fapt că omul, ca subiect vorbitor și creator al limbajului, presupune și alte subiecte; cu alte cuvinte, întrucît conștiința creatoare a limbajului este o conștiință deschisă spre alte conștiințe. Așadar, limbajul este totodată o expresie a intersubiectivității și, chiar mai precis, în sensul dublu de solidaritate cu o tradiție istorică și de solidaritate „contemporană” cu o comunitate de vorbitori, care de asemenea este istorică.

4.2.3. „Alteritatea” poate fi *pozitivă* ori *negativă*, adică, pe de o parte, implică coeziunea, solidaritatea cu alții, aceia care se recunosc ca membri ai aceleiași comunități, iar, pe de altă parte, implică separarea de alții, care se recunosc ca fiind membrii altor comunități. În alt sens, alteritatea poate fi „naturală” și primară, sau „asumată” și secundară (ca atunci cînd se învață și se vorbește

altă „limbă“ decât cea proprie); iar aceasta, la rîndul ei, poate fi „autentică“ (manifestare a unei dorințe sincere de integrare, chiar provizorie, a subiectului vorbitor) sau „fictivă“ (ca în cazul în care se simulează numai o oarecare integrare).

4.2.4. Desigur, „alteritatea“ justifică în primul rînd faptul că există limbi: faptul că limbajul se prezintă istoricește sub formă de limbi. Dar, în același timp, ea se referă, în sensul său pozitiv și negativ, la o serie întreagă de comunități integrate unele în altele sau care se intersectează, iar în unele forme (sau dimensiuni) ale sale ea se referă în mod precis la comunitățile „sociale“ (straturi și grupuri sociale din interiorul unei comunități „naționale“, politice sau idiomatice): aceste forme sau dimensiuni ale alterității sînt cele care, într-adevăr, justifică în mod rațional sociolingvistica în variatele sale orientări. Fernão de Oliveira a evidențiat acest lucru într-o formă elocventă și acceptabilă chiar pînă în zilele noastre, în lucrarea sa *Grammatica da lingoagem portuguesa*, Lisabona, 1536, cap. 32, stabilind, în același timp, relații între 'comunitatea' vorbirii și 'comunitatea' altor activități: „oamenii vorbesc despre ceea ce fac, și, prin urmare, țărani nu cunosc vorbirea celor de la Curte, cizmarii nu sînt înțeleși de marinari, și nici lucrătorii din Entre Douro e Minho nu vor înțelege cuvintele noi care vor pătrunde în anul acesta din Tunis cu «bonetele» lor“.

4.3. În ceea ce privește relația între limbaj și cultură, trebuie remarcat că aceasta se prezintă în mod esențial în trei sensuri diferite. Pe de o parte, limbajul însuși este o formă primară a „culturii“, a obiectivării creativității umane (sau, cum se spune – și aceasta reprezintă unul și același lucru –, a „spiritului creator“). Pe de altă parte, limbajul reflectă cultura non-lingvistică; el este „actualitatea culturii“ (Hegel), adică exprimă „cunoașterile“, ideile și judecățile despre „realitatea“ cunoscută (și, de asemenea, realitățile „sociale“ și ale limbajului însuși ca segment al realității). În afară de aceasta, nu se vorbește numai cu ajutorul limbajului, ca atare, al „competenței lingvistice“, ci și prin intermediul „competenței extralingvistice“, al „cunoașterii lumii“, adică prin intermediul cunoașterilor, ideilor și judecăților despre „lucruri“, iar „cunoașterea lumii“ influențează expresia lingvistică și o determină într-o oarecare măsură. Aceste ultime două sensuri ale relației limbaj – cultură sînt cele care asigură justificarea rațională a etnolingvisticii, deoarece primul sens (dacă se consideră numai limbajul în sine, și nu limbajul ca o formă a culturii între altele și în relație cu altele) justifică numai lingvistica în sine.

5. Obiectul de studiu al disciplinelor lingvistice vizînd societatea și cultura în plan universal, istoric și individual

5.1.1. Obiectul sociolingvisticii ca disciplină descriptivă în plan universal ar trebui să-l constituie gradul de cunoaștere și de utilizare a normelor generale

ale vorbirii (adică a domeniului *cunoașterii elocuționale*) în relație cu structura socială (ori socioculturală) a comunităților de vorbitori. Însă, dat fiind faptul că ceea ce se vorbește este întotdeauna o limbă și că se vorbește întotdeauna în „discursuri“, corelația ar putea fi stabilită cu exactitate numai pentru cunoașterea idiomatice însăși și chiar numai pentru însăși cunoașterea expresivă (sau, cel puțin, delimitînd în fiecare caz în parte faptul elocuțional de faptul idiomatice și expresiv). În acest sens, ar fi posibilă și rezonabilă o sociolingvistică de tipul Bernstein, mai ales ca sociolingvistică aplicată. Însă, desigur, fără confuziile și deficiențele acestui tip de sociolingvistică; astfel, celui care nu are familie nu ar trebui să i se impună a scrie o compunere pe tema „Familia mea“, iar celui care n-a fost în vacanță, despre „Cum mi-am petrecut vacanța“.

Cu toate acestea, trebuie precizat că elaborarea unei sociolingvistice care să corespundă planului universal al limbajului prezintă încă mari dificultăți. În primul rînd, pentru că în prezent știm foarte puțin despre cunoașterea elocuțională, deoarece nu avem încă o lingvistică a vorbirii ca disciplină temeinic constituită și de foarte multe ori se confundă normele ce corespund acestei cunoașteri cu normele limbilor. În al doilea rînd, pentru că știm încă și mai puțin despre corelația între cunoașterea elocuțională și stratificarea socioculturală. În orice caz, se pare, totuși, că în această privință s-ar putea stabili numai valori de mijloc. Este cert că atât cultura cît și instrucția (mai mult decât condiția socială) contribuie de asemenea la dezvoltarea cunoașterii elocuționale (sau, cel puțin, la o utilizare a sa mai eficientă). Dar, pe de altă parte, această cunoaștere depinde totodată și de un talent nativ: există vorbitori incuși și de origine socială insignifiantă care manifestă o mare abilitate în vorbire și, invers, persoane culte și de o condiție socială deosebită care dovedesc o cunoaștere elocuțională deficientă sau limitată.

5.1.2. La rîndul său, sociologia limbajului în plan universal ar trebui să coreleze în sens invers gradele și tipurile cunoașterii elocuționale cu categoriile sociale, considerîndu-le ca posibile atribute proprii înseși acestora din urmă. Însă și pentru acest studiu apar aceleași dificultăți, ca și în cazul sociolingvisticii 'vorbirii în general'.

5.2.1. Etnolingvistica vorbirii s-ar impune să studieze condiționarea limbajului prin cunoașterea universală a lumii și, în general, prin cunoașterile universale extralingvistice (incluzînd și normele generale ale gîndirii umane). Astfel, se poate observa că, în toate limbile cunoscute, cuvintele care desemnează „soarele“ și „luna“ se prezintă de obicei fără identificatori postpusi, tocmai pentru că în universul nostru empiric – din experiența noastră curentă, de toate zilele – cunoașterea numai un singur soare și o singură lună (de aici se explică și faptul că aceste cuvinte sînt considerate uneori ca nume proprii, deși, în realitate, este vorba de numele comune ale unor exemplare unice, altfel spus, de

nume de clase cu un singur membru cunoscut). Dar, aici, lucrurile sînt cu mult mai complicate. Așa, de exemplu, s-a vorbit de o „sintaxă a părților corpului [omenesc]” fiindcă se spune *un copil cu ochi albaștri, o femeie cu picioare frumoase*, dar nu se spune *un copil cu ochi, o femeie cu picioare*. În realitate, însă, nu există o sintaxă idiomatice a părților corpului [omenesc] (și nici chiar a n u m e l o r părților corpului [omenesc]), ci este vorba doar de fapte care rezultă din cunoașterea lumii (în cazul dat: de cunoașterea structurii normale a corpului omenesc). Tot așa, nu spunem *un râu cu apă*, fiindcă faptul de a avea apă este ceea ce trebuie să caracterizeze un râu, dar spunem, desigur, *un râu cu ape limpezi (verzi, calde etc.)*, fiindcă nu toate râurile au apele la fel. În lumea noastră nu spunem *o femeie fără barbă*, pentru că femeile nu au barbă (și cu atît mai puțin ar purta-o dacă ar avea), însă într-o lume a femeilor bărboase am fi spus, fără doar și poate, *astăzi am văzut o femeie fără barbă*, tocmai din cauză că acest lucru ar fi ieșit din normalitate și obișnuit. Iar faptele de acest tip sînt foarte numeroase – mult mai numeroase decît s-ar părea la prima vedere – atît cu privire la ce „se spune” (sau „nu se spune”), cît și referitor la interpretarea a ceea ce „se spune”.

5.2.2. În conformitate cu cele afirmate, etnografia limbajului, în același plan, ar trebui să identifice cunoașterile universale despre lucruri, idei și judecăți universale care se manifestă în vorbire în general (adică în oricare limbă). Pentru această disciplină ar fi, de asemenea, o problemă eventuala determinare a culturii non-lingvistice conform punctului de vedere al limbajului. Este vorba, cum se știe, de problema pusă în discuție de ceea ce se numește „ipoteza lui Sapir și Whorf”, mai bine zis de teoria lui Whorf. Însă o asemenea „teorie” are baze teoretice foarte vulnerabile și este susținută cu exemple interpretate, în cea mai mare parte a lor, eronat sau arbitrar. De altminteri, nu prea ar avea sens încercarea de a ne imagina cum ar fi fizica și chimia pe care populația *hopi*, de exemplu, „le-ar fi putut” dezvolta, dar pe care încă nu le-a dezvoltat. Chinezii au o limbă încă și mai diferită de limbile europene decît idiomul *hopi* și, cu toate acestea, fizica și chimia lor nu sînt, din punctul de vedere al nivelului științific, diferite de ale noastre. Cu totul altceva este cercetarea fizicii și chimiei „populare” (exprimate deja în limbaj); dar acest fapt aparține etnografiei limbilor.

5.2.3. Oricum, chiar dacă lăsăm la o parte această ultimă problemă, cele două discipline se prezintă ca foarte dificil de constituit, atît din cauza stadiului incipient al lingvisticii vorbirii, cît și din cauza coincidenței totale între realitatea fundamentală a eventualilor investigatori și realitatea la care se referă cunoașterile universale și consecințele lor lingvistice. Pentru a identifica faptele corespunzătoare în cultură și în limbaj, ar trebui să negăm în mod constant această realitate însăși: ar trebui să ne imaginăm oarecare lumi diferite de ale

noastre și principii de gîndire diferite de ale noastre (lucru care, pe de altă parte, se face destul de des, deși nesistematic și fără acest scop, în povestirile fantastice sau în literatura „științifico-fantastică”).

6. Diferențe „diatopice”, „diastratice” și „diafazice” și unități „sintopice”, „sinstratice” și „sinfazice”

6.1.1. În plan istoric, varietatea limbajului – în cazul nostru, a limbilor – prezintă, în mod firesc, pentru orice „limbă istorică” („idiom” : limbă deja identificată istoricește ca atare de către propriii săi vorbitori și de către vorbitorii altor limbi și care este, de obicei, desemnată printr-un „adjectiv propriu”, ca, de exemplu, „limbă franceză”, „limbă spaniolă”, „limbă portugheză”), trei mari tipuri de diferențe, iar în sensul contrar acestei diferențieri, trei tipuri de unități idiomatice (sisteme lingvistice mai mult sau mai puțin omogene): diferențe în spațiul geografic sau diferențe *diatopice*, diferențe între straturile sociale (în comunitățile noastre, straturi socioculturale) sau diferențe *diastratice*, și diferențe între tipurile de modalitate expresivă în funcție de tipurile de circumstanțe ale vorbirii (vorbitor – ascultător – temă / subiect al vorbirii – situație de vorbire, de fiecare dată ca fiind circumstanțe tipice) sau diferențe *diafazice*; și, tot așa, unități *sintopice* (sau „dialecte”), unități *sinstratice* (sau „niveluri de limbă”) și unități *sinfazice* (sau „stiluri de limbă”). „Dialecte” pot fi *primare* (anterioare constituirii unei eventuale „limbi comune”), *secundare* (rezultînd din diferențierea regională a limbii comune) și *terțiare* (condiționate de diferențierea regională a eventualei limbi „standard”, adică a eventualei modalități „exemplare” a limbii comune). În afară de aceasta, trebuie avut în vedere faptul că relația între dialect, nivel și stil de limbă este o relație orientată strict în sensul: *dialect* → *nivel* → *stil de limbă*; adică un dialect poate funcționa ca nivel și ca stil de limbă, iar un nivel poate funcționa de asemenea ca stil de limbă, dar nu și invers. Același lucru se întîmplă și cu limbile istorice: o limbă istorică poate funcționa ca nivel și ca stil (sau ca diferite stiluri) de limbă într-o comunitate ce corespunde unei alte limbi istorice (sau care este condiționată de aceasta). În acest sens (dar și în alte sensuri), dialectul este, între diversele unități idiomatice, cel mai aproape de o limbă istorică (și, efectiv, el își poate dobîndi independența și poate deveni o limbă istorică autonomă; în schimb, nu astfel se petrec lucrurile în ceea ce privește un nivel sau un stil de limbă). Limbajele grupurilor (sociale sau altele), la fel ca și limbajele ce țin de categoria de sex (sau corespunzînd vîrstei vorbitorilor), care se disting în cadrul aceluiași nivel de limbă, sînt, conform definiției noastre, „stiluri de limbă”.

În comunitățile lingvistice europene, diferențele cele mai marcate sînt cele diatopice. Dar există comunități lingvistice în care diferențele diastratice sau diafazice sînt la fel de importante (dacă nu încă mai importante); același lucru se

întâmplă, firește, și în comunitățile bilingve sau plurilingve, în cadrul cărora limbi diferite funcționează ca niveluri și/sau ca stiluri de limbă.

6.1.2. O unitate sintopică, sinstratică și sinfazică a unei limbi istorice, altfel spus, un sistem lingvistic perfect omogen din toate punctele de vedere (fără diferențe în spațiu, între straturile socioculturale și între tipurile de modalitate expresivă) – un dialect, considerat în cadrul unui singur nivel de limbă și în cadrul unui singur stil –, este o *limbă funcțională*. Studiul structurii interne a unei asemenea limbi este obiectul propriu al lingvisticii structurale și funcționale, care, prin însăși natura sa și prin finalitatea pe care și-o propune, trebuie să facă abstracție de varietatea limbii istorice și de relațiile limbii funcționale studiată întotdeauna împreună cu alte limbi funcționale ale aceluiași idiom. În acest sens, lingvistica structurală și funcțională corespunde în fiecare caz unei cunoașteri idiomatiche omogene și unitare, însă nu corespunde cunoașterii idiomatiche a unei comunități de vorbitori și, în ultimă instanță, nici chiar cunoașterii idiomatiche a unui singur individ care, în cazul limbilor diferențiate din punct de vedere diatopic și diastratic (ceea ce constituie un fapt „normal”), cunoaște într-o oarecare măsură și alte dialecte și niveluri decât cele proprii (și poate să le utilizeze într-o anumită măsură și într-o anumită formă în vorbirea sa) și cunoaște și folosește întotdeauna, de asemenea, diferite stiluri de limbă. Tocmai de aceea studiul varietății limbii istorice (și al eventualei varietăți de limbi într-o comunitate), ca și al măsurii în care această varietate este cunoscută de către vorbitori, trebuie să fie obiectul altor discipline.

6.2.1. Studiul varietății diatopice a limbii istorice (în diversele niveluri și stiluri), la fel ca și cel al unităților sintopice și al relațiilor dintre ele, formează obiectul *dialectologiei*. Obiect al dialectologiei ar trebui să-l constituie, de asemenea, și studiul cunoașterii idiomatiche „interdialectale”, adică al măsurii în care diversele dialecte sînt cunoscute în afara spațiului lor propriu, în cadrul unei comunități istorice. Studiul varietății diafazice (în variatele dialecte și niveluri), ca și acela al unităților sinfazice și al relațiilor dintre ele ar trebui să fie obiectul unei *stilistici a limbii*, care, de altfel, nu există (sau aproape că nu există) în această formă. Iar studiul varietății diastratice (în diversele dialecte și stiluri), ca și acela al unităților sinstratice („niveluri”) și al relațiilor lor reciproce constituie obiectul propriu al *sociolingvisticii limbii*. De asemenea ar trebui să constituie obiect de studiu al sociolingvisticii limbii și investigarea cunoașterii idiomatiche „interdiastratice”, adică a măsurii în care diferitele niveluri sînt cunoscute în cadrul comunității considerate. Aceasta implică faptul că acestui tip de lingvistică i-ar reveni și studiul gradului de cunoaștere și de utilizare a limbii comune (și a formei sale „exemplare”) în diversele straturi socioculturale. Pentru aceasta însă este necesar să se aibă în vedere faptul că numărul nivelurilor nu trebuie să corespundă în mod obligatoriu cu numărul de straturi socio-

culturale care se disting din alte rațiuni, avînd la bază criterii pur sociologice; astfel, de exemplu, la patru straturi ar putea să corespundă, într-un caz determinat, numai două niveluri de limbă: nivelurile trebuie să fie stabilite în funcție de omogenitatea lor lingvistică (de coeziunea lor internă), și nu de corelația lor de natură socială.

În schimb, obiect al sociologiei limbii este studiul „statutului” socio-cultural al diverselor unități care pot fi distinse în interiorul unei limbi istorice (sau, de exemplu, al faptului potrivit căruia la două sau mai multe straturi socioculturale $X_1, X_2 \dots$ poate să corespundă un singur nivel de limbă Y). Însă, spre deosebire de sociolingvistică în sens strict, sociologia limbilor poate (și trebuie) să studieze în egală măsură „statutul” și relațiile socioculturale ale diferitelor limbi din cadrul unei comunități, de exemplu, politicul (astfel, să zicem, „statutul” catalanei în Spania, al occitanei în Franța etc.).

6.2.2. Sociolingvistica, așa cum se face ea în prezent (în parte, datorită impreciziei granițelor sale și, în parte, pentru că „locul” nu este ocupat de către alte discipline), tinde să cuprindă de asemenea și studiul stilurilor de limbă, sau, cel puțin, al stilurilor determinate de atitudinile „sociale” – în special, ale acestora care se întrebuițează în comunicarea dintre straturi socioculturale diferite – ca și studiul structurilor și relațiilor sociale reflectate în limbi. Însă lucrul acesta nu este nici necesar, nici oportun.

În realitate, ceea ce în modurile de a vorbi este determinat de „atitudini” (sociale, sau altele) – și nu de condiția socială (sau socioculturală) ca atare – constituie *stil de limbă* și, de aceea, studiul acestuia ar trebui să aparțină stilisticii limbii. În afară de aceasta, să se observe că, în actul lingvistic, atitudinile „sociale”, cel puțin în comunitățile noastre, foarte rar sînt numai și exclusiv „sociale” (referitoare la condiția socială a interlocutorului) și nu sînt în mod necesar determinante. În legătură cu aceasta s-a adus în discuție cazul formulelor de „adresare”: Însă societăți foarte diferențiate pot avea sisteme de formule de „adresare” foarte simple (cf. cazul latinei, care întrebuițează *tu* pentru orice interlocutor) și societăți puțin (sau mai puțin) diferențiate pot avea sisteme de „adresare” foarte complicate, ca în cazul românei și, mai ales, al portughezei (din Portugalia). Pe de altă parte, utilizarea unor astfel de formule nu este determinată în mod exclusiv de relația strict socială cu interlocutorul (condiție socială ce se impune acestuia în relație cu cea a vorbitorului), ci și de gradul de cunoaștere reciprocă și de intimitatea între interlocutori, de atitudinile de respect uman pur și simplu etc. Așa, de exemplu, între țărani români, și chiar în cadrul aceleiași familii (adică strict în interiorul unuia și aceluiași strat social), copiii întrebuițează *Dumneata, Mata* adresîndu-se părinților lor, în timp ce aceștia se adresează copiilor cu *tu* (cu *Dumneata* sau *Mata*, numai ironic). În asemenea cazuri este vorba, firește, de o relație care poate fi descrisă în termenii

„superior“ – „egal“ – „inferior“, dar numai în sens relativ (nu și potrivit condiției sociale „reale“ a interlocutorilor) și, în același timp, de o relație care nu se referă în mod necesar la stratificarea socială propriu-zisă.

Dacă este vorba de stiluri care corespund unui nivel determinat, astfel de stiluri privesc sociolingvistica pentru acest motiv (și nu din cauză că ele sînt folosite în vorbire cu vorbitori ai unui alt nivel asemănător). În schimb, atitudinile sociale ce marchează stilurile aparțin, fără îndoială, obiectului sociologiei limbajului (și, în interiorul acesteia, unei sociologii stilistice). Într-adevăr, dacă atitudinile sînt exclusiv „sociale“, interesul pe care îl prezintă ele este mai curînd sociologic decît lingvistic: în ceea ce privește lingvistica (în forma sa de stilistică a limbii) este vorba mai curînd de problema funcției generale a stilurilor în comunitate, funcție în cadrul căreia manifestarea unei atitudini sociale poate, eventual, să constituie doar o variantă.

Cît despre structurile sociale reflectate în limbile înseși (de exemplu, ca desemnări în cadrul lexicului, dar și în diferite alte moduri), ele corespund, potrivit cu punctul de vedere adoptat, obiectului de studiu al etnolingvisticii sau al etnografiei limbilor.

6.3.1. Etnolingvisticii limbii îi aparține, în mod cert, studiul faptelor unei limbi ca fiind motivate de cunoașterile (idei, convingeri, concepții, ideologii) despre „lucruri“; deci și despre stratificarea socială a comunităților și despre limbajul însuși, ca fapt „real“. Așa, de exemplu: în ce mod o anumită organizare lexicală corespunde unui tip anumit de experiență și de cunoaștere intuitivă a realității? În cazul limbajului: ce cuvinte are o limbă pentru a desemna fapte de limbaj și care este organizarea lexicală a acestor cuvinte?; iar în cazul stratificării sociale: ce cuvinte are o limbă pentru a desemna condiții sociale și în ce relații semantice se află aceste cuvinte unele cu altele? În ce domenii de experiență există concentrare (sau, dimpotrivă, absență) de distincții semantice? Etnolingvistica, la drept vorbind, a pus deja în discuție probleme de acest tip (deși, uneori, fără să se prezinte în mod explicit ca etnolingvistică). Însă trebuie să se meargă cu mult dincolo de lexic. Ch. Bally a observat undeva („Le Français Moderne“, 8, 1940) că termenul francez *boeuf* ne face să ne gîndim la „labour, charrue, joug“ și că poate evoca, și chiar evocă, în franceză, ideea de forță, de rezistență, de muncă grea, dar, în același timp, și ideea de încetineală, de împovărare, de pasivitate, ceea ce a generat expresii ca *mettre la charrue devant les boeufs, il est un boeuf pour le travail* etc. Lucrul acesta este adevărat, însă asociațiile de idei menționate nu se fac „în franceză“, nu sînt pur și simplu fapte ale limbii franceze, ci se produc în contextul francez (ca și în alte comunități) și se referă la experiența acestei/or comunități în legătură cu înșiși boii reali, în context real. În cadrul altor comunități, *boul* va fi cunoscut într-un alt mod și va fi asociat, de exemplu, cu templele și cu tot

ceea ce este sacru, fapt care va genera alte tipuri de expresii. Toate faptele idiomatice de tipul acesta ar trebui să facă obiectul etnolingvisticii (cel puțin în ceea ce privește motivarea lor, imposibilă în cadrul lingvisticii structurale stricte, care poate doar să le constate).

6.3.2. La rîndul ei etnografia limbajului, la nivel istoric, are scopul de a identifica „cultura non-lingvistică“ în ceea ce privește reflectarea ei în limbi (experiență, cunoașteri, idei, concepții) și poate ajunge pînă la „cosmoviziunea“ exprimată de o limbă. Însă, în legătură cu aceasta, trebuie să se țină seama de faptul că limbajul este în mod strict „actualitatea culturii“ (în sensul cronologic) numai în momentul său inițial și că apoi, constituindu-se în tradiție autonomă, poate continua reflectînd fapte de experiență și de cultură „inactuale“ (care au încetat să mai fie actuale). Astfel, în comunitățile europene, încă de mult timp, calul nu mai are importanța pe care a avut-o în alte timpuri, însă majoritatea limbilor europene continuă să mențină o terminologie a calului specifică și destul de complicată. Iar familia sîrbo-croată, de regulă, nu este astăzi cu mult mai diferită de alte familii, dar distincțiile semantice caracteristice acestui grup terminologic în sîrbo-croată continuă să reflecte „familia mare“ a altor timpuri. Același lucru se poate spune despre enorm de multe alte fapte idiomatice, mai ales despre majoritatea acelor ce aparțin „discursului repetat“ (expresii fixe care, de obicei, se repetă ca atare).

7. Discipline ce studiază aceleași fapte, dar din puncte de vedere diferite

7.1. Planul discursului, considerat ca autonom (și independent de limbile prin care acesta se manifestă), este obiectul lingvisticii discursului (sau a „textului“). Considerat din punctul de vedere al unei limbi (adică, în ceea ce privește instrumentele și procedeele de care dispune o limbă pentru constituirea discursurilor și pentru exprimarea sensurilor), el este doar un plan de structurare a limbii, dincolo de planul propoziției, iar corespondenta „lingvistică a textului“ („analiza transfrastică“) nu reprezintă decît o parte a „gramaticii“, adică a descrierii structurale și funcționale a sistemului lingvistic corespunzător. Însă discursurile (în particular, discursurile și tipurile de discursuri tradiționale într-o comunitate) pot fi considerate de asemenea și în relație cu stratificarea socio-culturală sau cu civilizația și cultura acesteia, și în acest sens ele constituie obiectul sociolingvisticii și al sociologiei limbajului, al etnolingvisticii și al etnografiei limbajului.

7.2. Sociologia limbajului va studia discursurile și tipurile de discursuri tradiționale ca atribute ale categoriilor sociale și își va preciza „statutul“ și prestigiul său în contextul social. Etnografia limbajului va studia cultura exprimată prin aceste discursuri și discursurile înseși ca formă de cultură a unei comunități în relație cu alte forme ale aceleiași comunități (și, concomitent, rolul discurs-

surilor, sau al anumitor tipuri de discursuri, în interiorul culturii comunității considerate: de exemplu, funcția formulelor magice, funcția poveștilor despre vrăjitori, sau funcția unei eventuale poezii epice tradiționale etc.).

Sociolingvistica discursului va studia, pe de o parte, utilizarea diferențelor diastratice în diferite tipuri de discursuri și funcția lor în cadrul acestora; pe de altă parte, discursurile, precum și tipurile de discursuri și structurile lor specifice, în relație cu straturile sociale sau socioculturale cărora, eventual, le corespund (într-o comunitate sau în diverse comunități). De exemplu, se va putea constata că anumite formule de salut sînt proprii unor anumite straturi și nu sînt cunoscute în altele; astfel, în România, între țărani, se întrebuițează formula *Doamne ajută!*, cînd este salutat cineva care realizează o muncă de o durată de timp îndelungată (cu răspunsul invariabil *Dă, Doamne!*), și formule de tipul *La apă?*, în special pentru a saluta pe cineva care îndeplinește un lucru de scurtă durată sau atunci cînd cineva nu este angajat într-un lucru [numaidecît] util [de tipul *La horă?*, *V-ați sculat?*, *Mai stați de vorbă?* etc.]. La rîndul său, etnolingvistica discursului va studia aceleași discursuri, tipuri de discursuri și structurile lor tipice, ca fiind motivate sau condiționate de cultura unei comunități și va putea, eventual, să stabilească corelații între anumite tipuri de discursuri și anumite tipuri de cultură în diverse comunități. În acest plan, etnolingvistica se apropie de sociolingvistică și chiar poate să coincidă cu ea în privința „faptelor“ studiate: numai că punctele de vedere rămîn diferite.

8. Sarcinile esențiale ale sociologiei și etnografiei limbajului și ale sociolingvisticii și etnolingvisticii în plan sincron și diacronic

8.1. În lingvistica aplicată – studierea limbii comune (sau a formei „exemplare“ a acesteia), studierea altor materii prin intermediul acestei limbi, teoria și practica traducerii, probleme de politică lingvistico-culturală (limba radioului, a televiziunii, a ziarelor sau a periodicelor de informație, studierea și difuzarea unei limbi „naționale“ sau „generale“ în state plurilingve) etc. – este necesar, desigur, să fie distinse în fiecare caz punctele de vedere și să se stabilească cu claritate problemele, dar nu este oportun să se delimiteze – și cu atît mai puțin să se separe – disciplinele care s-au diferențiat în plan descriptiv, deoarece fiecare dintre ele sau cîteva din ele împreună ar putea să-și găsească aplicare într-un caz sau altul, de ordin particular.

8.2. Același lucru trebuie spus și referitor la punctul de vedere istoric, mai ales dacă acesta se deosebește de punctul de vedere diacronic în sine.

În sens diacronic, sarcinile celor patru discipline pe care le-am delimitat sînt, în fond, aceleași ca și în sincronie, numai că sînt plasate strict pe axa diacronică sau a „schimbării“. Astfel, sociologia limbajului va studia schimbările în cadrul corelației dintre stratificarea socială și faptele lingvistice; etno-

grafia limbajului, schimbările în cultura materială exprimată de limbaj, iar sociolingvistica, schimbările în configurația diastratică a limbilor și în structura nivelurilor de limbă; etnolingvistica, schimbările din limbaj ca fiind condiționate de schimbările din civilizație și din cultură.

Dimpotrivă, în istoria limbilor – este mai convenabil să ne limităm pentru moment la acest nivel, deoarece pentru istoria discursurilor nu dispunem încă de toate datele suficiente, iar pentru o eventuală istorie a vorbirii în general (admițînd că o astfel de istorie e posibilă) datele ne lipsesc în întregime – nu trebuie să separăm disciplinele. Istoria limbilor are scopul de a descrie și de a explica ceea ce se numește „schimbarea lingvistică“ – adică, continua crearea de limbi prin mijlocirea vorbirii, continua obiectivare a vorbirii în tradiții istorice – și pentru aceasta are nevoie de toate punctele de vedere pe care le-am distins (și încă de multe altele). La soluționarea unei probleme istorice va putea contribui, după caz, lingvistica funcțională și dialectologia, sociolingvistica și etnolingvistica, stilistica limbii și sociologia limbajului etc., fiecare din punctul său de vedere; dar cel mai adesea vor contribui, de fapt, mai multe dintre aceste discipline împreună, fiindcă un fapt lingvistic rareori prezintă numai una dintre dimensiunile ce-i corespund. Și aceasta, nu din cauză că istoria lingvistică ar fi o știință „hibridă“ sau „eterogenă“, ci pentru că este știința lingvistică integrală, întrucît toate aspectele faptelor lingvistice și toate relațiile în care acestea se întîlnesc și pe care le determină se varsă în istorie.

Notă bibliografică

De unele dintre problemele discutate sau numai menționate aici, autorul acestei comunicări s-a ocupat pe larg în diverse scrieri anterioare. Astfel, în ceea ce privește contribuția „cunoașterii lucrurilor“ la structurarea vorbirii și la interpretarea faptelor de vorbire (2.2. și 5.2.1.), se poate vedea *Bedeutung und Bezeichnung im Lichte der strukturellen Semantik*; traducerea spaniolă în *Principios de semántica estructural*, Madrid, 1977. Despre distincția între cele trei planuri ale limbajului și despre conținuturile ce le corespund (3.1.): *Die Lage in der Linguistik*, Innsbruck, 1973; traducerea spaniolă în *El hombre y su lenguaje*, Madrid, 1977, iar cea românească, *Lingvistica: starea ei actuală*, în „Revistă de lingvistică și știință literară“, Chișinău, nr. 1/1993. Asupra concepțiilor autorului despre vorbire, vezi *El problema de la corrección idiomática*, ce va apărea în curînd. Pentru „caracterul social“ al limbajului (4.2.1.), ca și pentru sensul istoriei lingvistice (8.2.), cf. *Sincronía, diacronía e historia*, Montevideo, 1958 (și Madrid, 1973, ediția a treia, 1978), cap. II și *passim*. Cu privire la Fernão de Oliveira: *Sprache und Funktionalität bei Fernão de Oliveira (1536)*, Lisse, 1975; traducerea portugheză: *Língua e funcionalidade em Fernão de Oliveira*, Rio de Janeiro, 1991.

Termenii *diatopic* și *diastratic* (implicîndu-i drept antitetici pe cei de *sintopic* și *sinstratic*) au fost propuși pentru prima dată de lingvistul norvegian L. Flydal (în „Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap“, 16, 1951). Adoptînd această terminologie (în 1957), autorul comunicării de față i-a adăugat pe aceia de *diafatic* și *sinfatic* (într-o etapă inițială: *diafatic* și *sinfatic*; asupra terminologiei în discuție, vezi și în acest volum din „Anuar de lingvistică și istorie literară“, Supliment, p.).

LA SOCIO- ET L'ETHNOLINGUISTIQUE. FONDEMENTS ET TÂCHES

RÉSUMÉ

Les idées avancées et développées par l'auteur dans cette communication (de 1978) sont celles qu'on a essayé de les mettre en évidence par les sous-titres formulés pour les principaux paragraphes de l'article: 1. La nécessité de définir la socio- et l'ethnolinguistique d'après leur propre objet; 2. La variété et la variation du langage en relation avec la structure sociale et, respectivement, avec la civilisation et la culture matérielle des communautés linguistiques; 3. Exigences dans la perspective de l'étude du „langage“, de la „langue“ et du „discours“ ; 4. Fondements rationels dans le cadre social des relations multiples entre le langage et la culture; 5. L'objet d'étude des disciplines linguistiques consacrées à la société et à la culture, du point de vue universel, historique et individuel; 6. Différences „diatopiques“, „diastratiques“ et „diaphasiques“ et unités „syntopiques“, „synstratiques“ et „synphasiques“; 7. La socio- et l'ethnolinguistique en tant que disciplines étudiant les mêmes faits mais partant des points de vue différents; 8. Les tâches essentielles de la sociologie et de l'ethnographie du langage et celles de la sociolinguistique et de l'ethnolinguistique en synchronie et en diachronie.